

Intelektualizam u Stadlerovoj psihologiji

Škarica, Dario

Source / Izvornik: Prilozi za istraživanje hrvatske filozofske baštine, 2013, 39, 243 - 262

Journal article, Published version

Rad u časopisu, Objavljena verzija rada (izdavačev PDF)

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:261:819130>

Rights / Prava: [In copyright](#)/[Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-08-05**

Repository / Repozitorij:

[Repository of the Institute of Philosophy](#)

Intelektualizam u Stadlerovoj psihologiji

DARIO ŠKARICA

Institut za filozofiju, Zagreb

Filozofski fakultet, Split

UDK 1 Stadler, J.
1(091)(497.5)
159.9.01:1
Izvorni znanstveni članak
Primljen: 14. 5. 2013.
Prihvaćen: 10. 6. 2013.

Sažetak

U ovom su članku sabrani dokazi u prilog tvrdnji da je Stadlerova neotomistička psihologija intelektualističkog karaktera. Najjasnije izražen u njegovoj psihologiji duševnih moći, Stadlerov je intelektualizam bitno utemeljen na sljedećim trima principima: prvo, pojedina duševna moć ne može djelovati na način neke druge moći (sjetila ne mogu misliti, razum ne može htjeti, volja ne može znati itd.), drugo, htjeti ili čeznuti može se samo za onim što je već spoznato kao dobro (drugim riječima, žudnja ovisi o prethodno spoznatom dobru), treće, spoznaja dobra u potpunosti prethodi žudnji i u tom smislu ne može biti pod njezinim utjecajem (drugim riječima, senzitivna i intelektualna spoznajna moć djeluju posve neovisno o žudnji, čak i kad je posrijedi shvaćanje dobra).

Ključne riječi: Josip Stadler, intelektualizam, psihologija duševnih moći

Stadlerovo shvaćanje odnosa između požudne i spoznajne (osjetilne i razumske) moći prožeto je sustavnim, premda ne i eksplicitno elaboriranim intelektualizmom. Taj intelektualizam pokušavam u ovom radu iščitati iz Stadlerovih psihologijskih radova, manjim dijelom iz njegovih polemika povodom objavljivanja Glaserova,¹ a potom i Basaričekova priručnika psihologije,²

¹ Usp. [Josip Glaser], *Nacrt psihologije* (Zagreb: C. Albrecht, 1877); Josip Stadler, »Nacrt psihologije od I. G. namijenjen pučkim učiteljem«, *Hrvatski učitelj* 1/23 (1. 12. 1877), pp. 363–365; 1/24 (15. 12. 1877), pp. 378–381; Ivan Tunić i Vinko Lučić, »U obranu Glaserove psihologije«, *Napredak* 19/6 (1. 3. 1878), pp. 119–120; 19/7 (10. 3. 1878), pp. 135–136; Josip Stadler, »Nje-koliko rieči ob ‘obrani Glaserove psihologije’«, *Hrvatski učitelj* 2/8 (15. 4. 1878), pp. 120–122.

² Usp. Stjepan Basariček, *Kratko izkustveno dušoslovje* (Zagreb, 1877); Josip Stadler, »Kratko izkustveno dušoslovje. Sastavio Sjepan Basariček«, *Hrvatski učitelj* 2/3 (1. 2. 1878), pp.

uglavnom pak iz njegova *Prinoska k naučanju dušoslovja* (objavljivana tijekom godina 1880, 1881. i 1882. u *Hrvatskom učitelju*)³ i iz njegove *Psihologije* (objavljene u Sarajevu 1910. g.).⁴

Intelektualizam

Wundt zove intelektualizmom tendenciju podređivanja subjektivnih sastavnica duševnog života (osjećaja, afekata itd.) objektivnim sadržajima, spoznajama (osjetima i predodžbama), u tom smislu da se potonji (osjeti i predodžbe) drže važnijima i na neki način temeljnima u odnosu na prve (osjećaje, afekte itd.). Intelektualizam Wundt primjećuje posebno u psihologiji duševnih moći (*Vermögenspsychologie*), u asocijacionističkoj psihologiji (*Assoziationspsychologie*) i u Herbartovoj psihomehanici. Wundtovim riječima:

»Die Richtungen der Vermögens- und der Assoziationspsychologie mit Einschluß der Psychomechanik *Herbarts* sind im allgemeinen darin einig, daß sie auf die *objektiven* Inhalte der seelischen Erfahrung den Hauptwert legen und die subjektiven Bestandteile, die Gefühle, Affekte usw., als untergeordnete oder erst aus den Empfindungen und Vorstellungen abzuleitende Erscheinungen betrachten. Da nun die Vorstellungen und ihre Verbindungen an den Prozessen des Erkennens vorzugsweise beteiligt sind, so pflegt man diese den älteren Richtungen der

42–44; 2/4 (15. 2. 1878), pp. 59–61; 2/5 (1. 3. 1878), pp. 75–77; Stjepan Basariček, »Odgovor g. dru. Stadleru«, *Napredak* 19/15 (20. 5. 1878), pp. 241–246; 19/16 (1. 6. 1878), pp. 254–259; 19/17 (10. 6. 1878), pp. 272–275; 19/18 (20. 6. 1878), pp. 290–294; Josip Stadler, »Protuodgovor na odgovor g. Basarička.« *Hrvatski učitelj* 2/14 (15. 7. 1878), pp. 219–220; 2/15 (1. 8. 1878), pp. 232–236.

³ Usp. Josip Stadler, »Prinosak k naučanju dušoslovja«, *Hrvatski učitelj* 4 (1880), pp. 225–226, 245–248, 261–262, 276–278, 293–295, 307–312, 342–343, 355–358, 374–379, *Hrvatski učitelj* 5 (1881), pp. 5–7, 21–24, 35–36, 50–54, 86–89, 99–103, 148–150, 261–263, 277–278; *Hrvatski učitelj* 6 (1882), pp. 53–56, 71–73, 85–89, 213–217, 232–235, 243–246, 264–265, 280–283, 296–299, 317–319, 328–331, 340–343.

⁴ Usp. Josip Stadler, *Psihologija* (Sarajevo: Kaptol Vrhbosanski, 1910). Stadlerova je *Psihologija* napisana još početkom osamdesetih godina XIX. st. u Zagrebu, ali je objavljena tek 1910. u Sarajevu. Usp. o tom Josip Stadler, *Logika* (Sarajevo: Kaptol Vrhbosanski, 1904). Usp. također Željko Pavić, »Die Philosophia Fundamentalisi von Josip Stadler«, *Synthesis philosophica* 8/2 (1993), pp. 467–487, na p. 473; Željko Pavić, »Philosophia Fundamentalisi Josipa Stadlera«, *Filozofska istraživanja* 14/2–3 (1994), pp. 473–491, na p. 477; Ivan-Pál Sztrilich, »Prinos dr. Josipa Stadlera hrvatskoj filozofiji«, *Obnovljeni život* 53/4 (1998), pp. 423–435, na p. 428; Marko Josipović, »Stadlerova metafizička ontologija«, u: Josip Stadler, *Opća metafizika ili ontologija* (Zagreb: Naklada Breza, 2004), pp. 173–207, na p. 182. Stadlerova je *Psihologija* zapravo prošireni tekst njegova *Prinoska*. Usp. o tom Marko Josipović, »Pregled skolastičke filozofske tradicije u BiH«, *Prilozi za istraživanje hrvatske filozofske baštine* 20 (1994), pp. 349–373, na p. 360; Marko Josipović, »Stadlerova metafizička ontologija« (2004), p. 182b.

Psychologie gemeinsame Tendenz als die des *Intellektualismus* zu bezeichnen.« (Wundt, *Grundriss der Psychologie*, 1913, p. 13)

Vrijedi primijetiti da termin *Intellektualismus* u ovom kontekstu nije sasvim precizan, utoliko što sugerira da je posrijedi pozicija koja osjeća, afekte itd. podređuje samo razumu (intelektu), ne i osjetima, što nije točno – kao što se vidi iz upravo navedenog mjesta, Wundt izrijeком u svojoj definiciji intelektualizma ističe i osjet (*Empfindung*).

U ovom se radu služim upravo izloženim Wundtovim pojmom intelektualizma.

Psihologija duševnih moći

Pod psihologijom duševnih moći (*Vermögenspsychologie*) Wundt razumije onu koncepciju koja uz pojedine vrste psihičkih procesa veže zasebne duševne moći (sposobnosti), djelovanjem kojih ti procesi nastaju. Psihologiji duševnih moći primjeren je deskriptivni pristup, u okviru kojega ona najprije klasificira pojedine psihičke procese. Rezultat su te klasifikacije vrste i rodovi pod koje bivaju podvedeni pojedini psihički procesi – npr. osjet, spoznaja, pažnja, pamćenje, mašta, razum, volja itd. Složeni psihički procesi bivaju pritom raščlanjeni na pojedine svoje sastavnice, tako da svaka od tih sastavnica biva klasificirana zasebno, tj. podvedena pod njoj odgovarajuću kategoriju (vrstu ili rod) neovisno o drugim sastavnicama. Klasifikacija je međutim samo prvi korak psihologije duševnih moći. U svom drugom koraku psihologija duševnih moći uz pojedine vrste psihičkih procesa veže zasebne psihičke moći, što svojim naizmjeničnim ili zajedničkim djelovanjima proizvode jednostavne ili složene psihičke procese. Ovaj (drugi) korak psihologije duševnih moći zapravo je glavni njezin korak, onaj koji je čini prepoznatljivom, upravo takvom kakva jest, psihologijom duševnih moći.⁵

Psihologiju duševnih moći Wundt drži varijantom empirijske psihologije. Empirijsku psihologiju pritom dijeli na stariju i noviju – starija se u svojoj koncepciji temelji na ideji introspekcije (samopromatranja, *Selbstbeobachtung*),⁶ dok se novija utemeljuje na ideji neposrednoga iskustva.⁷ Psihologija duševnih moći, prema Wundtu, varijanta je starije empirijske psihologije – dapače, ona je prema Wundtu jedna od dviju glavnih koncepcija starije empirijske psiholo-

⁵ Usp. Wilhelm Wundt, *Grundriss der Psychologie* (Leipzig: Alfred Kröner Verlag, ¹¹1913), pp. 11–12.

⁶ Usp. Wundt, *Grundriss der Psychologie* (1913), pp. 7–9.

⁷ Usp. Wundt, *Grundriss der Psychologie* (1913), pp. 7–11; o Wundtovu pojmu neposrednog iskustva usp. *ibid.*, pp. 1–6.

gije. Drugom glavnom koncepcijom starije empirijske psihologije Wundt drži asocijacionističku psihologiju (*Assoziationspsychologie*).

Psihologiju duševnih moći Wundt veže uglavnom uz Aristotela, Wolffa, Tetensa i Kanta, dok asocijacionističku psihologiju veže uz Hartleya, Humea, J. S. Milla i Baina.⁸ Herbartovu psihologiju drži srodnom asocijacionističkoj psihologiji i izrazito intelektualističkom.⁹ Među novijim psiholozima intelektualizam (skolastičke provenijencije) Wundt nalazi u Brentana i Meinonga.¹⁰

Stadlerov se intelektualizam očituje primarno u okviru njegove psihologije duševnih moći. Stadlerova psihologija duševnih moći međutim nije dominantno empirijskog karaktera, kako bi se moglo pomisliti prema upravo izloženoj Wundtovoj shemi.

Modernizam u psihologiji

Dvama glavnim smjerovima u psihologiji Wundt drži metafizičku i empirijsku psihologiju – unutar potonje razlikujući, kako sam upravo istaknuo, između starije i novije empirijske psihologije, uz stariju pak vežući psihologiju duševnih moći i asocijacionističku psihologiju.

Dioba na metafizičku i empirijsku psihologiju koncem XIX. i početkom XX. st. nije bila rijetka. Nalazimo je, primjerice, u Klemmovo *Geschichte der Psychologie*.¹¹ Na specifičan način ona se pokazuje temeljnom i u Külpeovim *Vorlesungen über Psychologie*.¹² No posebno početkom XX. st. mnogi autori napuštaju takvu temeljnu diobu psihologije, usredotočujući se sasvim na empirijsku psihologiju – primjerom, Edward Bradford Titchener¹³ ili Hugo Münsterberg.¹⁴ Sve jačom biva u to vrijeme zapravo tendencija osamostaljivanja psihologije naročito u odnosu na metafiziku. U okviru te tendencije nova, sve samostalnija empirijska, točnije eksperimentalna psihologija odnosi se prema metafizičkim razmatranjima o naravi duše i o njezinu sjedinjenju s tijelom, pa

⁸ Usp. Wundt, *Grundriss der Psychologie* (1913), pp. 11–13, 19–21, 22.

⁹ Usp. Wundt, *Grundriss der Psychologie* (1913), p. 21.

¹⁰ Usp. Wundt, *Grundriss der Psychologie* (1913), p. 23.

¹¹ Usp. Otto Klemm, *Geschichte der Psychologie* (Leipzig / Berlin: B. G. Teubner, 1911).

¹² Usp. Oswald Külpe, *Vorlesungen über Psychologie*, uredio Karl Bühler (Leipzig: S. Hirzel, 1920), pp. 11–24.

¹³ Usp. Edward Bradford Titchener, *An Outline of Psychology* (New York: The Macmillan Company, 1896), p. V; Edward Bradford Titchener, *An Outline of Psychology* (New York: The Macmillan Company, 1907), pp. 356–368.

¹⁴ Usp. Hugo Münsterberg, *Grundzüge der Psychologie* (Leipzig: Johann Ambrosius Barth, 1918).

i prema samom pojmu duše,¹⁵ tako da ih sve odlučnije prepušta filozofiji, sebe pak odvrćući od tih problema i usmjerujući isključivo prema eksperimentalnim istraživanjima.

Pritom treba posebno istaknuti i činjenicu da se u tom procesu osamostaljenja psihologije kao zasebne eksperimentalne znanosti temeljite promjene događaju i u okviru empirijske psihologije – prijelaz iz XIX. u XX. st. period je u kojem novi, moderni psiholozi ne napuštaju postupno samo metafizičku psihologiju nego i razne tradicionalne koncepcije empirijske psihologije (od psihologije duševnih moći do asocijacionističke psihologije),¹⁶ zamjenjujući ih uglavnom koncepcijom eksperimentalne psihologije. Posrijedi je dakle ne samo proces oslobađanja psihologije od metafizike nego i proces temeljitog restrukturiranja empirijske psihologije.

Stadlerova koncepcija psihologije

Stadlerovom psihologijom dominiraju tri teme: narav duše, njezino sjedinjenje s tijelom i njezine moći. Te tri teme u Stadlera tvore jednu cjelinu, jedinstvenu Stadlerovu psihologiju. Pogrešno bi bilo tu cjelinu dijeliti na zasebne dijelove – recimo, prema gore istaknutoj Wundtovoju shemi, na metafizičku psihologiju, koja bi uključivala rasprave o naravi duše (o njezinoj nematerijalnosti, supstancijalnosti, jednostavnosti, spiritualnosti, neraspadljivosti i besmrtnosti) i o njezinu sjedinjenju s tijelom, i na empirijsku psihologiju, koju bi činila Stadlerova psihologija duševnih moći. Pogrešno bi to bilo zato što među pojedinim dijelovima Stadlerove psihologije nema zapravo neke bitne koncepcijske razlike, u tom smislu da bi ona bila npr. jednim svojim dijelom metafizička, drugim pak empirijska. Razlika između pojedinih dijelova Stadlerove psihologije izrazito je tematskog, a ne koncepcijskog karaktera.

Stadlerova je psihologija dominantno metafizičkoga karaktera. To vrijedi kako za one njezine dijelove koji su posvećeni naravi duše i njezinu sjedinjenju s tijelom tako i za onaj njezin dio koji je posvećen duševnim moćima. Bilo bi pogrešno, povodeći se za gore istaknutom Wundtovom shemom, Stadlerovu psihologiju duševnih moći podvesti pod kategoriju empirijske psihologije. Bilo bi to pogrešno zato što Stadlerovom psihologijom duševnih moći ne dominiraju empirijska istraživanja, nego rasprave izrazito metafizičkog karaktera (primjerom, kako je moguće da duša, posve jednostavna, ima više moći ili kako

¹⁵ Usp. o tom npr. Vladimir Filipović, *Moderna psihologija u pedagogiji* (Zagreb: Minerva, 1938), pp. 6–7.

¹⁶ Usp. o tom Klemm, *Geschichte der Psychologie* (1911), pp. 44–46; Wundt, *Grundriss der Psychologie* (1913), p. 19.

je moguće da nematerijalna sjetilna slika uspijeva predočiti materijalni sjetilni predmet itd.).¹⁷ Sam Stadler ističe da psihologiju duševnih moći zapravo ne bi ni bilo moguće empirijski utemeljiti:

»Treba znati, da *cigla* pokustvena psihologija nemože razriešiti pitanja o moćih duše. Jer ako i sve što u sebi ćutimo empirički u razne grupe poredamo n. p. sve spoznaje, žudnje, ćustva, odatle još nesliedi, da ima toliko moći, koliko je tih grupa. To bi onda bilo istinito, kada se jedna od grupa nebi dala svesti na drugu. Povrh toga dadu se te pojedine grupe dieliti na više manjih; tako n. p. na spoznaju spada: shvaćati, suditi, umovati, sjetilna spoznaja, fantazmi. Zahtieva li svako to pojedino djelovanje i posebnu moć? Tko dakle hoće da sazna za moći duševne, nije mu dosta poredati sve što u sebi ćutimo, već stoga ne, što je nesjegurno, nespada li više grupa na istu moć, i obratno, nezahtievaju li ćućenja, koja su sbog svoje sličnosti stavljena pod istu grupu, razne moći usprkos svojoj sličnosti.« (Stadler, »Prinosak k naućanju dušoslovja«, 15. 1. 1881, p. 22b)

Stadlerova je psihologija izrazito tradicionalna. S jedne strane, ne samo da u njoj nema nikakvih naznaka u smjeru postupnog osamostaljivanja empirijske psihologije u odnosu na metafiziku nego naprotiv metafizika u Stadlerovoj psihologiji dominira, ne ogranićavajući se pritom samo na razmatranja o naravi duše i o njezinu sjedinjenju s tijelom, nego prožimajući ujedno i nauk o duševnim moćima. S druge strane, u Stadlerovoj psihologiji nema nikakvih tragova modernizma niti u smislu napuštanja nekih tradicionalnih psihologijskih koncepcija (primjerom, psihologije duševnih moći) – naprotiv, Stadlerova je psihologija dobrim svojim dijelom koncipirana upravo kao klasićna (skolastićka) psihologija duševnih moći.¹⁸

Tradicionalizam Stadlerove psihologije posebno je izražen u njegovim polemikama povodom objavljivanja Glaserova, a potom i Basarićekova priručnika

¹⁷ O neempirijskom karakteru Stadlerove psihologije usp. Źeljko Pavić, »Organski stupnjevi razvoja duše u Stadlerovoj 'metafizićkoj antropologiji'«, *Filozofska istraživnja* 18/3 (1998), pp. 615–637, na pp. 630–632.

¹⁸ Stadlerov tradicionalizam u smislu koncipiranja psihologije na kršćanskim naćelima istiće Josipović, »Pregled skolastićke filozofske tradicije u BiH« (1994), p. 359. O Stadlerovu tradicionalizmu u neoskolastićkom kontekstu usp. Źeljko Pavić, »Izmeću tradicionalizma i modernizma. Metodologijski i duhovno-povijesni okvir Stadlerova filozofiranja«, u: *Josip Stadler. Źivot i djelo*, uredio Pavo Jurišić (Sarajevo: Vrhbosanska katolićka teologija, 1999), pp. 667–690. Usp. takoder Źeljko Pavić, *Philosophia fundamentalis Josipa Stadlera* (Sarajevo: Vrhbosanska katolićka teologija, 2006), pp. 37–62. O Stadlerovu tradicionalizmu u okviru njegova doprinosa razvoju hrvatskog filozofijskog nazivlja usp. Franjo Zenko, »Hrvatska filozofijska terminologija nadbiskupa Stadlera«, u: *Josip Stadler. Źivot i djelo* (1999), pp. 723–733, na p. 730.

psihologije.¹⁹ U prvoj polemici duhu vremena, uz koji pristaje Glaser, Stadler suprotstavlja duh istine, vežući ga uz tradicionalnu psihologiju:

»Navest ću ipak njeke [Glaserove] bludnje, te ću gledati, da stvar odgovara duhu *istine*, a ne kako nas podučuje g. pisac [sc. Glaser] u svom predgovoru odmah s početka: 'Gledao sam uvijek, da stvar odgovara duhu *vremena*.' Zato nije ni čudo, što se po njegovoj tvrdnji u predgovoru 'današnje dušoslovje *bitno* razlikuje od prijašnjega;' jer je duh vremena gledom na mnoge stvari u opreci s duhom istine.« (Stadler, »Nact...« 1. 12. 1877, p. 363)

U polemici s Basaričekom nekim novijim autoritetima (posebno Herbartu) Stadler suprotstavlja Aristotelov autoritet i autoritet niza skolastičkih filozofa (Tome Akvinskoga, Bonaventure, Suarez i dr.), pri čemu prvima (novijima, 'jučer niklima') proriče skori zaborav, držeći ih (poimence Herbarta) upravo pogubnima za pravu filozofiju, dok potonje (skolastike) drži predstavnicima filozofije prokušane kroz stoljeća:

»Herbartova psihologija prama <...> Aristotelovoj ima se smatrati kano jučer nikla, ter će je nestati, kano što ih je na stotine sličnih nestalo <...> Ta Herbartova filozofija uništjuje filozofiju, utvrđenu vjekovi, uništjuje štošta od vjere katoličke, utvrđene vjekovi.« (Stadler, »Protuođgovor na ođgovor g. Basarička«, 15. 7. 1878, p. 219–220)

U istoj polemici Stadler brani i psihologiju duševnih moći, za koju Basariček tvrdi da je posve zastarjela.²⁰

Stadlerova psihologija duševnih moći

Duševne moći Stadler shvaća kao bliža, neposredna počela djelovanja duše. Duša je naime prema Stadleru prvo počelo svega života. Ona pokreće živo tijelo iznutra, ako na nj i ne djeluje nikakva sila izvana. Duša međutim ne djeluje izravno, neposredno, nego preko svojih moći. Ona je u tom smislu

¹⁹ O tim dvjema Stadlerovim polemikama usp. Marko Josipović, »Za Crkvu i domovinu. Stadlerovi pothvati na području filozofije«, u: *Crtajte granice – ne precrtajte ljude. Zbornik radova u povodu imenovanja vrhbosanskog nadbiskupa Vinka Puljića kardinalom*, uredili Marko Josipović i Mato Zovkić (Sarajevo / Bol: Vrhbosanska visoka teološka škola, 1995), pp. 864–880, na pp. 868–875; Zoran Grijak, *Politička djelatnost vrhbosanskog nadbiskupa Josipa Stadlera* (Zagreb: Hrvatski institut za povijest; Sarajevo: Vrhbosanska nadbiskupija; Zagreb: Dom i svijet, 2001), pp. 107–108.

²⁰ Usp. Basariček, »Ođgovor g. dru. Stadleru«, 20. 6. 1878, p. 255; Stadler, »Protuođgovor na ođgovor g. Basarička«, 15. 7. 1878, p. 219.

daljnje, posredno počelo pojedinih svojih djelovanja. Njezine su moći bliže, neposredno počelo tih djelovanja.²¹

Moći duše razlikuju se jedna od druge po svome djelovanju i njegovu predmetu. Stadler ističe ukupno pet duševnih moći: vegetativnu, senzitivnu, intelektualnu, požudnu i pokretnu.²² Uz vegetativnu moć duše Stadler veže hranjenje, rast i razmnožavanje.²³ Uz senzitivnu duševnu moć veže shvaćanje, i to osjetilno shvaćanje, osjetilnu spoznaju, ograničenu na pojedina tijela i njihova svojstva, tj. ograničenu na materijalno biće.²⁴ Uz intelektualnu duševnu moć, razum, Stadler veže shvaćanje (spoznaju) općeg i nematerijalnog.²⁵ Uz požudnu moć veže težnju prema dobru i opiranje zlu.²⁶ Uz pokretnu moć veže pokretanje vlastitoga tijela.²⁷

Svaka dakle moć duše ima svoje specifično djelovanje (hranjenje, rast, razmnožavanje, shvaćanje, težnju, opiranje, pokretanje) i tom djelovanju svojstven poseban predmet (vlastito tijelo, druga tijela, opće, nematerijalno, dobro i zlo). Nisu dakle posrijedi različiti vidovi *jedinstvenog* djelovanja duše, tako da bi nekad dominirao recimo vegetativni moment, nekad spoznajni ili požudni itd., pri čemu bismo o žudnji govorili kad prevagne požudni moment, o spoznaji pak kad prevagne spoznajni moment, a požudnog ili vegetativnog kao da uopće nema itd., nego su posrijedi upravo *različita* djelovanja jedne te iste duše, što slijede jedno za drugim, tako da u tom slijedu svaka moć pridonosi sebi svojstvenim djelovanjem (razum shvaćanjem, požudna moć žudnjom, pokretna pokretanjem itd.). Stadlerovim riječima:

»Odatle, što duša ne djeluje sve, što može, u isti mah, sliedi, da ona neposredno ne djeluje, nego preko svojih moći; jer kada bi ona neposredno djelovala, nebi bilo razloga, zašto u isti mah nebi i um mislio i volja šta hotjela i sjetilne moći radile; u tom bo slučaju bila bi dušina djelatnost neposredno sama duša, te nebi bilo razloga successivnomu razvitku moći.« (Stadler, »Nacrt...« 15. 12. 1877, p. 378)

²¹ Usp. Stadler, *Psihologija* (1910), pp. 106–108, odnosno Stadler, »Prinosak k naučanju dušoslovja«, 15. 1. 1881, p. 21.

²² Usp. Stadler, *Psihologija* (1910), pp. 108–114, odnosno Stadler, »Prinosak k naučanju dušoslovja«, 15. 1. 1881, p. 23.

²³ Usp. Stadler, *Psihologija* (1910), pp. 115–118, odnosno Stadler, »Prinosak k naučanju dušoslovja«, 1. 2. 1881, p. 35.

²⁴ Usp. Stadler, *Psihologija* (1910), pp. 118–119, odnosno Stadler, »Prinosak k naučanju dušoslovja«, 1. 2. 1881, pp. 35–36.

²⁵ Usp. Stadler, *Psihologija* (1910), pp. 158–165, odnosno Stadler, »Prinosak k naučanju dušoslovja«, 1. 9. 1881, p. 261.

²⁶ Usp. Stadler, *Psihologija* (1910), p. 255, odnosno Stadler, »Prinosak k naučanju dušoslovja«, 15. 7. 1882, p. 213.

²⁷ Usp. Stadler, *Psihologija* (1910), p. 320, odnosno Stadler, »Prinosak k naučanju dušoslovja«, 15. 11. 1882.

U ovom kontekstu Stadler posebno kritizira Herbarta:

»Herbart <...> sve izvodi iz jedinoga djelovanja duše <...> U brzo će se svatko osvjedočiti, da se bogato unutarnje djelovanje neda izvesti iz jednoga jedinoga temeljnoga djelovanja duše kao što to Herbart čini, nego da treba više temeljnih moći pretpostaviti, kao što će se to iz našega psihologičkoga istraživanja vidjeti.« (Stadler, »Prinosak k naučanju dušoslovja«, 15. 1. 1881, pp. 21b–22b)

Stadlerov je stav da bitno različitim djelovanjima duše ne možemo tražiti počelo u istoj duševnoj moći. U skladu s tim stavom, budući da se neka djelovanja naše duše bitno razlikuju jedno od drugoga, treba priznati i razliku među moćima u temelju tih djelovanja. Stadlerovim riječima:

»Ta djelovanja kada se skupa prispodobe, vidi se, da su spoznaje intelektualne skroz druge naravi, nego li spoznaje sjetilne, a od jednih i drugih tih spoznaja da se razlikuju hotjenja. Svatko uvidja, da je druga narav djelovanja, kojimi predmete u se reć bi uzimamo, što biva spoznajami, a druga onih, kojimi težimo za predmeti. Odatle sliedi, da ta različita djelovanja neposredno neproizlaze iz istoga principa, nego da zahtievaju principe različite. A taj bližnji princip od naravi već za to ustanovljen i opredieljen, da djeluje, zove se moć; i to zove se razum moć poznanja, a volja moć hotjenja, itd.« (Stadler, »Nact...« 15. 12. 1877, p. 378)

»Nema bo dvojbe, da se vegetativna djelovanja *bitno* razlikuju od sensitivnih, a sensitivna da se *bitno* razlikuju od intelektivnih. Nu *bitno* različna djelovanja nemogu proizaći iz istoga bližnjega principa, nego predpostavljaju bližnje principe medjusobno bitno različne, a ti bližnji principi djelovanja zovu se moći.« (Stadler, »Prinosak k naučanju dušoslovja«, 15. 1. 1881, p. 22b)

Iz ovakve koncepcije djelovanja duše prirodno slijedi zaključak da nijedna moć ne može djelovati na način neke druge moći. Primjerom, osjet ne može pokretati, vegetativna moć težiti (čeznuti, voljeti itd.), pokretna moć shvatiti itd. Stadlerovim riječima:

»Čini, koji se vršću razlikuju, nemogu se dovesti na jednu te istu moć. Suditi o nečem i nešto htjeti, jesu djelovanja, koja se vršću razlikuju, jer se prvo odnosi na ono, što je istinito, a drugo na ono, što je dobro. Ako dakle htjeti nešto, pripada volji, onda suditi o čem, nemože pripadati volji, nego mora pripadati onoj moći, čiji je predmet istina, na ime razumu.« (Stadler, »Prinosak k naučanju dušoslovja«, 15. 2. 1882, p. 56)

»Ako bismo rekli, da sud opredieljuje na ovo ili ono, to bi <...> on [volju] opredieljivao ili pomoćju predmeta, ili mora imati sam po sebi posebnu silu, kojom da ju potiče ili opredieljuje. Ovo potonje nemože se tvrditi, jer <...> takav način poticanja protivi se <...> djelovanju uma, na koji spada prosvjetljivati, ravnati djelovanja volje; napokon takav način poticanja ili opredieljivanja spada jedino

na volju, koja upravo i jest zato, da ostale moći opredjeljuje na djelovanje.« (Stadler, »Prinosak k naučanju dušoslovja«, 1. 8. 1882, pp. 234–235)

Za temu ovog rada bitno je istaknuti da požudna moć, prema ovoj koncepciji, ne može shvatiti, spoznati, tj. ona baš ništa ne može shvatiti, pa ni dobro (kojem teži) ni zlo (kojem se opire). Shvaćanje jednostavno nije djelovanje svojstveno požudnoj moći. Shvaćaju osjet i razum, senzitivna i intelektualna moć, svaka na svoj način i svaka svoj predmet. Požudna moć može samo već shvaćenom dobru težiti i već shvaćenom se zlu opirati.

Ukratko:

[Z1] spoznajne moći shvaćaju, požudne teže, i pritom spoznajne moći ne mogu težiti, požudne pak ne mogu shvatiti, znati.

Stadler o trima požudnim moćima

Stadler razlikuje između tri požudne moći: prvo, naravna požudna moć (*appetitus naturalis*) ili nagon, drugo, osjetilna požudna moć (*appetitus sensitivus*) i, treće, razumna požudna moć ili volja (*appetitus rationalis sive voluntas*).²⁸

Nagon je težnja nekog organizma prema dobru koje sam taj organizam zapravo i ne pozna, niti pak zna odgovara li ono njegovoj naravi. Organizam dakle, kad je o nagonu riječ, ne biva prema dotičnom dobru upravljen nekim svojim znanjem (osjetilnim ili razumskim), nego nekom naravnom svojom sklonošću (koju mu je usadio sam Bog, znajući što je tom organizmu korisno, što pak štetno). Naravnu požudnu moć Stadler ne smatra nekom posebnom moći, nego drži da je ona prisutna zapravo u svakoj drugoj moći duše.²⁹ (Zato on katkad i ne govori o trima požudnim moćima duše, nego samo o dvjema, osjetnoj i razumnoj.)³⁰ Stadlerovim riječima:

»Požudna moć naravna jest dakle ona, kojom stvari tako teže za dobrom, za svojim ciljem, da niti ne poznaju toga dobra, niti ne znadu, da li se to dobro s njihovom naravju podudara. Stvari dakle, koje nemaju nikakove spoznaje, teže za svojim ciljem prema svojoj naravnoj sklonosti, koju je Bog, početnik naravi, u svaku pojedinu stvar usadio, tako da spoznaja predmeta, za kojim one teže, nije u njim samima, nego u početniku naravi, koji ih je k cilju upravio. Ta naravna požudna moć ni je nikakova posebna moć u duši, nego je nešto, što se nalazi u

²⁸ Usp. Stadler, *Psihologija* (1910), p. 256, odnosno Stadler, »Prinosak k naučanju dušoslovja«, 15. 7. 1882, pp. 213–216. Usp. o tom Marko Josipović, »Josip Stadler – neoskolastički filozof«, u: *Josip Stadler: Život i djelo* (1999), pp. 691–722, na p. 717.

²⁹ Usp. Stadler, »Prinosak k naučanju dušoslovja«, 15. 1. 1881, p. 24.

³⁰ Usp. npr. Stadler, *Psihologija* (1910), p. 255.

svim moćima, u koliko su one stvari naravne, te što čini, da moći već po naravi naginju na obavljanje svojih vlastitih djelovanja; riječju ni je drugo van ono, za što na drugom mjestu rekosmo, da je *nagon*.« (Stadler, *Psihologija*, 1910, p. 257, odnosno Stadler, »Prinosak k naučanju dušoslovja«, 15. 7. 1882, p. 214)

Osjetna je požudna moć, nasuprot nagonu, težnja organizma prema onom što on sam svojim osjetom shvati kao dobro (korisno, ugodno) i opiranje onom što on sam svojim osjetom shvati kao zlo (štetno, škodljivo), pri čemu organizam nije kadar shvatiti i razlog zbog kojega teži tom dobru i opire se tom zlu. Stadlerovim riječima:

»Ona sklonost ili ono naginjanje duše na dobro, u koliko ga osjeti predstavljaju, ter sklonost, kojom duša bježi oda zla, shvaćena od osjeta, zove se *osjetna* požudna moć.« (Stadler, *Psihologija*, 1910, p. 259, odnosno Stadler, »Prinosak k naučanju dušoslovja«, 15. 7. 1882, p. 214)

»Požudna osjetna moć jest ona moć, kojom bića teže za predmetom tako, da ona istina sam predmet poznavaju, no ne poznavaju razloga, za što teže za njim. To spada na životinje nerazložne, koje istina teže za onim, što su kano korisno i ugodno shvatile, no ne poznaju ipak razloga, za što teže za njim.« (Stadler, *Psihologija*, 1910, p. 257–258, odnosno Stadler, »Prinosak k naučanju dušoslovja«, 15. 7. 1882, p. 214)

Razumna požudna moć ili volja težnja je subjekta prema onom što on sam svojim razumom shvati kao dobro i opiranje onom što on sam svojim razumom shvati kao zlo, pri čemu mu biva jasan i razlog zbog kojega on teži tom dobru, naime zato što ono odgovara njegovoj naravi, kao i razlog zbog kojega se opire tom zlu, naime zato što ono škodi njegovoj naravi. Stadlerovim riječima:

»Predmet volje je dobro uopće, to jest dobro, u koliko je shvaćeno umom, jer što je općenito shvaća jedino um. Time se ujedno hoće reći, da se dobro, uz koje volja prijanja, shvaća i upoznaje ne samo kano dobro, nego kano dobro, koje se podudara s njezinom vlastitom naravju. To je takogjer razlog, za što se volja zove *razumna* požudna moć, jer naime žudi, teži za dobrom, u koliko je shvaćeno razumom.« (Stadler, *Psihologija*, 1910, p. 262, odnosno Stadler, »Prinosak k naučanju dušoslovja«, 15. 7. 1882, p. 216)

»*Požudna razumna moć* jest ona moć, kojom bića razumna teže za predmetom s toga razloga, što shvaćaju ne samo sam predmet, nego ujedno i to, da se predmet s njihovom naravju podudara. Ova težnja nalazi se samo kod razložnih životinja (ljudi), koje ne samo shvaćaju ono, za čim teže, nego ujedno spoznavaju i razlog, za što za njim čeznu.« (Stadler, *Psihologija*, 1910, p. 258, odnosno Stadler, »Prinosak k naučanju dušoslovja«, 15. 7. 1882, p. 214)

U Stadlerovim (upravo navedenim) definicijama osjetne i razumne požudne moći vrijedi primijetiti sustavno razlučen dvojak odnos prema dobru, odnosno

zlu: s jedne strane, težnja (čežnja, žudnja, prijanjanje, naginjanje, sklonost) prema dobru i bijeg od zla, s druge pak strane shvaćanje (predstavljanje, poznavanje) dobra, odnosno zla, pri čemu težnja (i sl.) biva dosljedno atribuirana požudnoj moći (osjetnoj ili razumnoj), dok shvaćanje (i sl.) biva dosljedno atribuirano osjetu (senzitivnoj moći) ili razumu (intelektivnoj moći). Čini se dakle prilično jasnim da Stadler sustavno dijeli spoznaju dobra i zla od žudnje za dobrom i od opiranja zlu. Je li stvar dobra ili zla, shvatit će osjet ili razum. Požudna će moć samo težiti ili se opirati – težiti onom što osjet ili razum shvate kao dobro, opirati se onom što osjet ili razum shvate kao zlo. Požudna moć (osjetna ili razumna, volja) sama po sebi dakle nema kognitivnu dimenziju shvaćanja (spoznaje) dobra i zla, nego se u tom pogledu oslanja na spoznajne moći (osjet i razum).

Isto se može primijetiti i u vezi s naravnom požudnom moći, koja se sastoji u urođenoj *težnji* prema onom što Bog *zna* kao tom organizmu korisno (dobro) i u *bijegu* od onog što Bog *zna* kao tom organizmu štetno (zlo).³¹

Stadlerove definicije pojedinih požudnih moći potvrđuju dakle [Z1]: spoznajne moći shvaćaju, požudne teže, i pritom spoznajne moći ne mogu težiti, požudne pak ne mogu shvatiti, znati.

Intelektualizam u Stadlerovoj psihologiji

Intelektualizam se u Stadlerovoj psihologiji očituje kako u nauku o osjetnoj i razumnoj požudnoj moći tako i u nauku o naravnoj požudnoj moći (nagonu).

Kad je riječ o osjetnoj i razumnoj požudnoj moći, treba primijetiti da ih Stadler shvaća zapravo kao težnju za *shvaćenim* dobrom i opiranje *shvaćenom* zlu, tako da one, prema Stadleru, imaju svoj temelj u (osjetilnoj, odnosno razumskoj) *spoznaji* dobra i zla, a ne u samom stvarnom dobru i zlu. One dakle *ovise* o toj (osjetilnoj ili razumskoj) spoznaji, ravnaju se po njoj, tj. teže samo za onim što im ona predoči kao dobro i opiru se samo onom što im ona predoči kao zlo.³² Tako predoči li spoznaja greškom neko zlo kao dobro (u kojem slučaju govorimo o prividnom dobru, *bonum apparens*), požudna će moć (osjetna ili razumna) tome 'dobru' težiti, i predoči li spoznaja greškom neko dobro kao zlo (u kojem slučaju govorimo o prividnom zlu, *malum apparens*), požudna će se moć (osjetna ili razumna) tome 'zlu' opirati. Stadlerovim riječima:

»Buduć da žudnja ovisi o spoznaji, to se ona po ovoj ravna, to jest, žudnja teži samo za onim, što i u koliko joj spoznaja predstavlja kano dobro, te se opire samo onome, što i ukoliko joj spoznaja predstavlja kano zlo. Dogagja se, da se

³¹ Usp. ovdje već navedenu Stadlerovu definiciju naravne požudne moći: Stadler, *Psihologija* (1910), p. 257, odnosno Stadler, »Prinosak k naučanju dušoslovja«, 15. 7. 1882, p. 214.

³² Usp. o toj ovisnosti Josipović, »Josip Stadler – neoskolastički filozof« (1999), p. 717.

spoznaji što god ukazuje kano dobro, što je zlo, i suprotno. Takovo se dobro zove dobro prividno (*bonum apparens*), a zlo zove se zlo prividno (*malum apparens*). No i u tom slučaju težimo za zlom, ne u koliko je zlo, nego za zlom, u koliko nam se prikazuje kano dobro.« (Stadler, »Prinosak k naučanju dušoslovja«, 15. 7. 1882, p. 214, odnosno Stadler, *Psihologija*, 1910, p. 258)

»Dobro, za kojim volja ide, može biti pravo (*reale*) ili prividno (*apparens*); jer volja ide katkada za nečim kano za kakovim dobrom, što je u istinu zlo, s razloga, što joj ga um kano dobro predstavlja; tako ide ona kad i kad za onim, što je zlo, ali što se kano dobro shvaća.« (Stadler, »Prinosak k naučanju dušoslovja«, 15. 7. 1882, p. 216, odnosno Stadler, *Psihologija*, 1910, pp. 262-263)

Ovisnost osjetne i razumne požudne moći o spoznaji (osjetilnoj ili razumskoj) izrijeckom je istaknuta na mnogim mjestima u Stadlerovim psihologijskim radovima. Navodim ovdje neka od tih mjesta sljedećim redoslijedom:

1. mjesta na kojima Stadler ističe generalnu ovisnost osjetne i razumne požudne moći o znanju (osjetilnom ili razumskom):

»svaka žudnja predpostavlja kao pogodbu, da se ono dobro spozna, za kojim se teži <...> Spoznaja se dakle ima prama žudnji kao pogodba« (Stadler, »Kratko izkustveno dušoslovje. Sastavio Sjepan Basariček«, 1. 3. 1878, p. 75),

»...žudnja ovisi o spoznaji...« (Stadler, »Prinosak k naučanju dušoslovja«, 15. 7. 1882, p. 214, odnosno Stadler, *Psihologija*, 1910, p. 258),

»Za onim se ne može ići, što se ne poznaje« (Stadler, »Prinosak k naučanju dušoslovja«, 15. 7. 1882, p. 216, odnosno Stadler, *Psihologija*, 1910, p. 263),

»požudna moć nemože djelovati bez kakova čina moći spoznavajuće« (Stadler, »Prinosak k naučanju dušoslovja«, 15. 11. 1882, p. 343),

2. mjesta na kojima Stadler ističe ovisnost volje (razumne požudne moći) o razumu (razumskoj spoznaji):

»... volja naime nemože težiti za onim, što um nije shvatio kano dobro; istom onda, kada joj um predstavi što god kano dobro, odlučuje se ona na to i teži za tim.« (Stadler, »Kratko izkustveno dušoslovje. Sastavio Sjepan Basariček«, 1. 3. 1878, p. 75),

»...ne može [se] ništa voljom htjeti, što se nije razumom spoznalo...« (Stadler, *Psihologija*, 1910, p. 158),

»...razum [je] princip, preko kojega volja nešto hoće.« (Stadler, »Prinosak k naučanju dušoslovja«, 15. 2. 1882, p. 55, odnosno Stadler, *Psihologija*, 1910, p. 186),

»... uzrok slobode i korijen volje jest razum; jer s toga razloga može se volja slobodno kretati i na različite stvari odlučivati, što razum može imati različite pojmove o dobru. Nadalje razum je ravnilo svih djelovanja volje, jer ih on rasvjetljuje, ravna i rukovodi.« (Stadler, *Psihologija*, 1910, pp. 272–273).

Drugim riječima, osjetna i razumna požudna moć, vođena shvaćenim, a ne stvarnim dobrom i zlom, nužno ovisi o spoznaji (osjetu, razumu), jer tek joj spoznaja (shvaćeno dobro i zlo) daje smjer, bez kojega bi ona ostala zapravo nepokretna, moć koja sebe ne bi mogla realizirati ni u težnji ni u opiranju – i težnja i opiranje naime po svojoj naravi nužno imaju smjer, tj. predmet (dobro) *prema* kojem vuku (težnja), odnosno predmet (zlo) *od* kojeg odbijaju (opiranje). Požudna se moć dakle pokazuje izrazito nesamostalnom: sama naime ne može znati ni dobro ni zlo. Bez tog znanja međutim ne može sebi dati smjer i djelovati na sebi svojstven način (težiti, opirati se). Ona je dakle nužno upućena na znanje, spoznajnu moć, bez koje ne može.

Ukratko:

[Z2] u Stadlerovoj psihologiji požudna je moć nesamostalna, bitno upućena na spoznajne moći, u tom smislu da težiti ne može bez prethodno već shvaćenog dobra i u tom smislu da se ne može ni opirati bez prethodno već shvaćenog zla.

S druge strane, nema naznaka da bi Stadler smatrao osjet ili razum u njihovoj spoznaji dobra i zla ovisnima o požudnoj moći, u tom smislu da bi oni shvaćali kao dobro i zlo samo ono čemu dotični subjekt, organizam, svojom požudnom moći već teži ili mu se već opire. Razmniva (*facultas aestimativa seu cogitativa*), kao onaj dio sjetilne moći kojim na senzitivan način shvaćamo što nam je korisno, a što štetno, prema Stadleru je u životinja vođena instinktom, a to zapravo znači *znanjem* Božjim, dok u nas ljudi ona uz vlastite *spoznaje* dobrim dijelom posuđuje i od razuma, razumskog *znanja*. Ni u kom slučaju dakle ne ovisi ona o požudnoj moći.³³ Kad je pak riječ o razumskoj spoznaji dobra i zla, nema naznake da bi je Stadler smatrao ovisnom o onom čemu volja već teži ili čemu se volja već opire. Naprotiv, na više mjesta Stadler izriječno ističe upravo suprotno, naime to da se voljom može htjeti samo ono što je prethodno razum spoznao kao dobro:

»Buduć da je volja požudna moć razložna (razumna), razum ju rukovodi, ter joj prethodi sud razuma.« (Stadler, *Psihologija*, 1910, p. 271),

³³ O Stadlerovu pojmu razmnive usp. Stadler, *Psihologija* (1910), pp. 142–145, odnosno Stadler, »Prinosak k naučanju dušoslovja«, 1. 4. 1881, pp. 100–101. Usp. također Pavić, »Organski stupnjevi razvoja duše u Stadlerovoj 'metafizičkoj antropologiji'« (1998), pp. 619–622, odnosno Pavić, *Philosophia fundamentalis Josipa Stadlera* (2006), pp. 87–89.

»... djelovanju volje nužno prethodi shvaćanje razuma <...> Odatle rečenica: Za onim se ne ide, što se ne poznaje...« (Stadler, *Psihologija*, 1910, pp. 272–273).

Dapače, samostalnost spoznaje dobra i zla u odnosu na požudnu moć Stadler ističe i kad nije riječ samo o razumu i volji nego generalno o spoznajnoj moći (osjetilnoj i razumskoj) u odnosu na požudnu moć:

»Za onim se ne može ići, što se ne poznaje; za to se pretpostavlja, da se je predmet prije shvatio, nego li se tko za nj ili protiv njega odluči« (Stadler, »Prinosak k naučanju dušoslovja«, 15. 7. 1882, p. 216, odnosno Stadler, *Psihologija* 1910, p. 273).

Isto tako, Stadler izrijeком ističe i samostalnost osjetilne spoznaje dobra i zla u odnosu na osjetnu požudnu moć:

»...požudna [je] osjetna moć ona sklonost, koja sledi iza osjetnoga shvaćanja« (Stadler, »Prinosak k naučanju dušoslovja«, 15. 7. 1882, p. 214),

»Može se naime našoj osjetnoj spoznaji koje dobro ili zlo ukazati kano dobro ili kano zlo, bez ikakovih nuzgrednih okolnosti. Dogodi li se to, onda nastaje u našoj osjetnoj požudnoj moći ili težnja za onim sjetilnim dobrom, ili mržnja spram onom sjetilnom zlu.« (Stadler, »Prinosak k naučanju dušoslovja«, 15. 7. 1882, p. 215).

Ukratko, spoznaja dobra i zla (osjetilna ili razumska) dovršena je prije bilo kakve žudnje, tj. prije bilo kakve težnje prema dobru i prije bilo kakva opiranja zlu, što znači da na tu spoznaju požudna moć nema nikakva utjecaja. Spoznajne moći (osjet i razum) u cijelosti su dakle samostalne u odnosu na požudnu moć, ne samo kad je posrijedi spoznaja činjenica ili općih istina nego i kad je riječ o spoznaji dobra i zla.

Drugim riječima:

[Z3] osjetilna i razumska spoznaja dobra, odnosno zla u Stadlerovoj psihologiji nisu ničim vezane uz požudnu moć (osjetnu ili razumnju), nego su naprotiv o njoj posve neovisne.

Što se pak tiče naravne požudne moći (nagona), i ona je prema Stadleru na specifičan način upućena zapravo na znanje, samo ne na znanje dotičnog organizma ili subjekta, nego na znanje Božje, koje dakako dotičnom organizmu i njegovoj naravnoj požudnoj moći prethodi.³⁴

³⁴ Usp. ovdje već navedenu i komentiranu Stadlerovu definiciju naravne požudne moći: Stadler, *Psihologija* (1910), p. 257, odnosno Stadler, »Prinosak k naučanju dušoslovja«, 15. 7. 1882, p. 214.

Zaključak

Stadlerova je psihologija intelektualistička. Stadlerov se psihologijski intelektualizam sastoji u sljedećem:

1. Stadler odvaja spoznaju od požude, spoznajnu duševnu moć (osjetilnu i razumsku) od požudne duševne moći, u tom smislu da spoznajna moć shvaća, požudna pak teži, pri čemu spoznajna moć ne može težiti, požudna pak ne može shvatiti, znati;
2. u Stadlerovoj je psihologiji požudna moć nesamostalna, bitno upućena na spoznajnu moć, u tom smislu da težnje nema bez prethodno već shvaćenog dobra i u tom smislu da ni opiranja nema bez prethodno već shvaćenog zla;
3. u Stadlerovoj je psihologiji spoznajna moć samostalna u odnosu na požudnu moć, o njoj neovisna, u tom smislu da ona svojim shvaćanjem dobra ili zla prethodi težnji, odnosno opiranju.

Prva je navedena sastavnica Stadlerova intelektualizma samo njegov preduvjet, iz kojega on međutim i ne mora uslijediti – dapače, odvajanje spoznaje od požude moglo bi rezultirati i intelektualizmu suprotnom tezom da je dobro ili zlo moguće spoznati samo u onome za čim već žudimo, odnosno u onome čemu se već opiremo.

Druga je gore navedena sastavnica Stadlerova intelektualizma zapravo udarna njegova teza, u kojoj on biva najprepoznatljiviji.

No prava se narav Stadlerova psihologijskog intelektualizma očituje jednako tako i u trećoj gore navedenoj njegovoj sastavnici, tj. u tezi da dobro spoznamo prije nego što ga poželimo i da zlo spoznamo prije nego što nas odbije ili, šire, da ljepotu shvatimo prije nego što nas privuče i da ružno shvatimo prije nego što u nama izazove gađenje itd. Naša spoznaja dobra, zla, lijepa, zanimljiva, zabavna, smiješna itd. sama po sebi dakle ne bi bila obojena nikakvom žudnjom, pa ni sasvim neznatnom, nego bi ona toj požudnoj dimenziji prethodila. Sama po sebi dakle ravnodušna (i prema dobru i prema zlu i prema lijepu, zabavnu itd.), ona bi tek naknadno, povezana s požudnom moći, rezultirala žudnjom za dobrim, odvrćanjem od zla, ushitom pred lijepim, gađenjem pred ružnim itd. Drugim riječima, naša spoznaja dobra i zla, lijepa i ružna itd. ne bi bila bitno involvirana u naš požudni život (s eventualnom mogućnošću nadilaženja vlastitih žudnji prihvaćanjem tuđe perspektive, razumijevanjem tuđe pozicije), nego bi ona u svojoj biti bila neutralna, o pojedinim našim žudnjama sasvim neovisna, sama po sebi nepristrana.

Na specifičan način Stadlerov se psihologijski intelektualizam očituje i u njegovu nauku o naravnoj požudnoj moći, vođenoj *znanjem* Božjim, bez ikakva znanja dotičnog organizma, subjekta.

Literatura

- Basariček, Stjepan, *Kratko izkustveno dušoslovje* (Zagreb, 1877).
- Basariček, Stjepan, »Odgovor g. dru. Stadleru«, *Napredak. Časopis za učitelje, uzgojitelje i sve prijatelje mladeži* 19/15 (20. svibnja 1878), pp. 241–246; 19/16 (1. lipnja 1878), pp. 254–259; 19/17 (10. lipnja 1878), pp. 272–275; 19/18 (20. lipnja 1878), pp. 290–294.
- Filipović, Vladimir, *Moderna psihologija u pedagogiji* (Zagreb: Minerva, 1938).
- [Glaser, Josip], *Nacrt psihologije: namijenjen pučkim učiteljem i učiteljskim pripravnikom / od J. G.* (Zagreb: C. Albrecht, 1877).
- Grijak, Zoran, *Politička djelatnost vrhbosanskog nadbiskupa Josipa Stadlera* (Zagreb: Hrvatski institut za povijest; Sarajevo: Vrhbosanska nadbiskupija; Zagreb: Dom i svijet, 2001).
- Josipović, Marko, »Pregled skolastičke filozofske tradicije u BiH«, *Prilozi za istraživanje hrvatske filozofske baštine* 20 (1994), pp. 349–373.
- Josipović, Marko, »Za Crkvu i domovinu. Stadlerovi pothvati na području filozofije«, u: *Crtajte granice - ne precrtajte ljude. Zbornik radova u povodu imenovanja vrhbosanskog nadbiskupa Vinka Puljića kardinalom*, uredili Marko Josipović i Mato Zovkić (Sarajevo / Bol: Vrhbosanska visoka teološka škola, 1995), pp. 864–880.
- Josipović, Marko, »Josip Stadler – neoskolastički filozof«, u: *Josip Stadler. Život i djelo. Zbornik radova međunarodnih znanstvenih skupova o dr. Josipu Stadleru, održanih od 21. do 24. rujna 1998. u Sarajevu i 12. studenoga 1998. u Zagrebu prigodom 80. obljetnice smrti prvoga vrhbosanskoga nadbiskupa*, uredio Pavo Jurišić (Sarajevo: Vrhbosanska katolička teologija, 1999), pp. 691–722.
- Josipović, Marko, »Stadlerova metafizička ontologija«, u: Josip Stadler, *Opća metafizika ili ontologija* (Zagreb: Naklada Breza, 2004), pp. 173–207.
- Klemm, Otto, *Geschichte der Psychologie* (Leipzig / Berlin: B. G. Teubner, 1911).
- Külpe, Oswald, *Vorlesungen über Psychologie*, uredio Karl Bühler (Leipzig: S. Hirzel, 1920).
- Münsterberg, Hugo, *Grundzüge der Psychologie* (Leipzig: Johann Ambrosius Barth, ²1918).
- Pavić, Željko, »Die Philosophia Fundamentalis von Josip Stadler«, *Synthesis philosophica* 8/2 (1993), pp. 467–487.
- Pavić, Željko, »Philosophia Fundamentalis Josipa Stadlera«, *Filozofska istraživanja* 14/2–3 (1994), pp. 473–491.

- Pavić, Željko, »Organski stupnjevi razvoja duše u Stadlerovoj ‘metafizičkoj antropologiji’«, *Filozofska istraživanja* 18/3 (1998), pp. 615–637.
- Pavić, Željko, »Između tradicionalizma i modernizma. Metodologijski i duhovno-povijesni okvir Stadlerova filozofiranja«, u: *Josip Stadler. Život i djelo. Zbornik radova međunarodnih znanstvenih skupova o dr. Josipu Stadleru, održanih od 21. do 24. rujna 1998. u Sarajevu i 12. studenoga 1998. u Zagrebu prigodom 80. obljetnice smrti prvoga vrhbosanskoga nadbiskupa*, uredio Pavo Jurišić (Sarajevo: Vrhbosanska katolička teologija, 1999), pp. 667–690.
- Pavić, Željko, *Philosophia fundamentalis Josipa Stadlera* (Sarajevo: Vrhbosanska katolička teologija, 2006).
- Stadler, Josip, »Nacrt psihologije od I. G. namijenjen pučkim učiteljem«, *Hrvatski učitelj. Časopis za školu i dom* 1/23 (1. prosinca 1877), pp. 363–365; 1/24 (15. prosinca 1877), pp. 378–381.
- Stadler, Josip, »Kratko izkustveno dušoslovje. Sastavio Sjepan Basariček«, *Hrvatski učitelj. Časopis za školu i dom* 2/3 (1. veljače 1878), pp. 42–44; 2/4 (15. veljače 1878), pp. 59–61; 2/5 (1. ožujka 1878), pp. 75–77.
- Stadler, Josip, »Njekoliko rieči ob ‘obrani Glaserove psihologije’«, *Hrvatski učitelj. Časopis za školu i dom* 2/8 (15. travnja 1878), pp. 120–122.
- Stadler, Josip, »Protuodgovor na odgovor g. Basarička.« *Hrvatski učitelj. Časopis za školu i dom* 2/14 (15. srpnja 1878), pp. 219–220; 2/15 (1. kolovoza 1878), pp. 232–236.
- Stadler, Josip, »Prinosak k naučanju dušoslovja«, *Hrvatski učitelj. Časopis za školu i dom* 5/2 (15. siječnja 1881), pp. 21–24; 5/3 (1. veljače 1881), pp. 35–36; 5/7 (1. travnja 1881), pp. 99–103; 5/17 (1. rujna 1881), pp. 261–263; 6/4 (15. veljače 1882), pp. 53–56; 6/14 (15. srpnja 1882), pp. 213–217; 6/15 (1. kolovoza 1882), pp. 232–235; 6/22 (15. studenoga 1882) pp. 340–343.
- Stadler, Josip, *Logika* (Sarajevo: Kaptol Vrhbosanski, 1904).
- Stadler, Josip, *Psihologija* (Sarajevo: Kaptol Vrhbosanski, 1910).
- Sztrilich, Ivan-Pál, »Prinos dr. Josipa Stadlera hrvatskoj filozofiji«, *Obnovljeni život* 53/4 (1998), pp. 423–435.
- Titchener, Edward Bradford, *An Outline of Psychology* (New York: The Macmillan Company, 1896).
- Titchener, Edward Bradford, *An Outline of Psychology* (New York: The Macmillan Company, 1907).
- Tunić, Ivan, i Vinko Lučić, »U obranu Glaserove psihologije«, *Napredak. Časopis za učitelje, uzgojitelje i sve prijatelje mladeži* 19/6 (1. ožujka 1878), pp. 119–120; 19/7 (10. ožujka 1878), pp. 135–136.
- Wundt, Wilhelm, *Grundriss der Psychologie* (Leipzig: Alfred Kröner Verlag, ¹¹1913).

Zenko, Franjo, »Hrvatska filozofijska terminologija nadbiskupa Stadlera«, u: *Josip Stadler. Život i djelo. Zbornik radova međunarodnih znanstvenih skupova o dr. Josipu Stadleru, održanih od 21. do 24. rujna 1998. u Sarajevu i 12. studenoga 1998. u Zagrebu prigodom 80. obljetnice smrti prvoga vrhbosanskoga nadbiskupa*, uredio Pavo Jurišić (Sarajevo: Vrhbosanska katolička teologija, 1999), pp. 723–733.

Intellectualism in Stadler's Psychology

Summary

In this paper, evidence is collected to support the thesis that Stadler's neo-Thomist psychology is intellectualist in nature. Most clearly manifested in his faculty psychology, Stadler's intellectualism is essentially based on the following three principles: first, faculties cannot perform the operations of each other (e. g. senses cannot perform intellective operations, intellect cannot perform volitive operations, will cannot perform cognitive operations, etc.); second, nothing can be desired or willed unless it be foreknown as good (in other words, desire depends on what has already been cognitively grasped as good); third, the cognition of what is good completely precedes desire, and hence cannot be influenced by it (in other words, the cognitive powers of sense and intellect operate fully independently of desire, even when it goes about grasping what is good).

Keywords: Josip Stadler, intellectualism, faculty psychology

